

# Compilation of the design principles of the child-friendly neighborhood park with the aim of increasing children's creativity

Mohadeseh Mohammadpoor

MA Student of Architecture Engineering, Department of Architecture, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

Shahab Abbaszadeh \*

Associate Professor, Department of Architecture, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran

\*Corresponding author's email address:

s.abbaszadeh@hsu.ac.ir

## How to cite this article:

Mohadeseh Mohammadpoor, Shahab Abbaszadeh, Compilation of the design principles of the child-friendly neighborhood park with the aim of increasing children's creativity, *Journal of Engineering and Construction Management (JECM)*, 2021; 6(2):14-21.

## Abstract

Children have a special importance among human groups and are considered the greatest wealth of any country. During the second half of the 20th century, a fundamental change occurred in the transformation of rural dwellers into urban dwellers, so that today most children grow up in the man-made space of cities. and on the other hand, the existing restrictions in big cities have led to the expansion of residential complexes and the reduction of the share of private courtyards in contemporary architecture. It seems that the field of mobility and self-expression of children, especially in today's big cities, is becoming more limited day by day. In the basics of urban design, the child is always considered as one of the influential factors in the urban space. But despite this attention, when the defenders of these principles step into the field of design, they forget the children and do not pay any attention to them. The result of this neglect is a depressing and boring city for the residents of small cities, so this research seeks to compile the principles of designing a child-friendly park. The current research is of a qualitative type and the research method used in this research is descriptive-analytical and based on library studies and questionnaires and interpretation of children's drawings and a survey of parents. The results indicate that the strategy of addressing the child in the environment has the highest priority, and strategies such as using children's participation and deciding on their desired neighborhood, using furniture in the child's scale, and using happy colors in the space can be important in this regard.

## Keywords

Open space, neighborhood, child, neighborhood park, child friendly.

# تدوین اصول طراحی پارک محله دوستدار کودک با هدف افزایش خلاقیت کودکان

محدثه محمدپور

دانشجوی کارشناسی ارشد رشته مهندسی معماری، گروه معماری، دانشگاه

حکیم سبزواری، سبزواری، ایران

شهاب عباسزاده \*

دانشیار، گروه معماری، دانشگاه حکیم سبزواری، سبزواری، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۵/۲۱

## ارجاع به مقاله:

محدثه محمدپور، شهاب عباسزاده، تدوین اصول طراحی پارک محله دوستدار کودک با هدف افزایش خلاقیت کودکان، مهندسی و مدیریت ساخت، ۱۴۰۰، ۶ (۲): ۱۴-۲۱.

## چکیده

کودکان از اهمیت ویژه ای در میان گروه های انسانی برخوردارند و بزرگترین ثروت هر کشور محسوب می شوند. طی نیمه دوم قرن بیستم، تغییری اساسی در تبدیل روستا نشین به شهرنشین رخ داده، به گونه ای که امروزه اکثر کودکان در فضای انسان ساخت شهرها بزرگ می شوند و از طرفی محدودیت های موجود در شهرهای بزرگ، منجر به گسترش ساخت مجتمع های مسکونی و کاهش سهم حیاط خصوصی در معماری معاصر گردیده است. این گونه به نظر می رسد که عرصه تحرک و خودنمایی کودکان به ویژه در کلان شهر های امروزی، روز به روز محدودتر می شود. در مبانی طراحی شهری همواره به کودک به عنوان یکی از عوامل تاثیرگذار در فضای شهری نگریسته میشود. اما علی رغم این توجه، وقتی مدافعان همین مبانی یا به عرصه طراحی می گذارند کودکان را از یاد برده و هیچ توجهی به آنان نمی کنند. نتیجه این بی توجهی، شهری افسرده و ملال آور برای ساکنان کوچک شهرهاست بنابراین این پژوهش به دنبال تدوین اصول طراحی پارک دوستدار کودکان است. پژوهش حاضر از نوع کیفی است و روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش، توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای و پرسشنامه و تفسیر نقاشیهای کودکان و نظرسنجی از والدین است. نتایج حاکی از آن است که راهبرد مخاطب قرار دادن کودک در محیط اولویت برتر را داشته که راهکارهایی مانند استفاده از مشارکت و تصمیم گیری کودکان در مورد محله مطلوب آنها، استفاده از مبلمان در مقیاس کودک و استفاده از رنگهای شاد در فضا میتواند در این مهم مؤثر باشد.

## کلمات کلیدی

فضای باز، محله، کودک، پارک محله، دوستدار کودک.



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی



نقش فراگیر محیط هایی که کودکان در آن حضور می یابند، مشخص می شود. پژوهشگران عصر حاضر نیز در بیان ضرورت های اساسی رشد، بر نقش محیط زندگی کودک و امکانات محیط برای تحرک آزاد و مستقل، گسترش مهارتهای بدنی و ایجاد پیوندهای عاطفی و روحی با آن تأکید می کنند. به دنبال آگاهی از این که وظیفه نگه

## ۱- مقدمه

صاحب نظران تعلیم و تربیت، کودک را محصول تعامل طبیعت - تربیت، وراثت - محیط و طبیعت - تجربه دانسته اند. با این تعریف،

داری از کودکان مسئله ای اجتماعی است، تفاوت معنادار و پایه ای از عباراتی چون «ساکت نگه داشتن کودک» و یا «مراقبت از کودک» شکل گرفت و ضرورت لزوم توجه به محیط های زندگی روزمره کودکان مشخص گردید.

در جوامع شهری، سه واحد اجتماعی خانواده، مدرسه و فضاهای شهری در روند آموزش و اجتماعی شدن کودکان دارای اهمیت ویژه ای هستند. اگرچه برای کلیه اجزای شهر نمی توان انتظار تناسب با شرایط فیزیکی و روانشناختی کودکان را داشت، اما در بخش هایی از فضای شهر همانند فضاهای باز باید شرایط مناسب برای تجربه کردن محیط در اختیار کودکان قرار داده شود. دور کردن کودکان از محیط شهری، به معنای دور کردن آنها از زندگی است. از آن جایی که یکی از پیامدهای خانواده های کم جمعیت عصر حاضر، محدودیت تجارب اجتماعی کودکان است، لزوم ایجاد فضاهای شهری که پاسخ گوی نیازهای کودکان با توقع ها، سبک های متنوع زندگی و فعالیت های متعدد باشد، بیش تر گردیده است. در واقع کودکان برای اولین بار با تجربه عرصه محله و فضای باز شهر به تعاملات اجتماعی با دنیای پیرامون می پردازند. این تعاملات در روند بلوغ اجتماعی و افزایش سطح آگاهی آنان نقش مهمی دارد. فضاهای شهری، در پذیرش نقش های مختلف اجتماعی، فرهنگی، شیوه زندگی، تعامل عقاید و نهادینه کردن الگوهای رفتاری کودکان از طریق ارتباط مؤثر میان آموخته های پیشین با تجارب فعلی در آنها نقش بسزایی دارد و در نهایت منجر به احساس تعلق به محیط، بلوغ فردی و اجتماعی و شناخت از خود می گردد.

#### ۱-۱- بیان مساله

همگام با تحولات مدرنیته شدن کشورهای در حال توسعه، در شهرهای ایران نیز شاهد ارتباط بلافصل مجتمع مسکونی با شریان های اصلی شهر بوده ایم و اساسا ساخت شهرهای بزرگ در ایران بر مبنای تسهیل ترافیک و بلوک شهری نهاده شده است. محیط های مصنوع در شهرهای کنونی ایران در اکثر مواقع بر پایه نیازهای کودکان بنیان نشده و حتی فضاهای شهری طراحی شده نیز، در تناسب با شرایط فیزیکی روانی کودکان نیستند. همچنین مشکلات اجتماعی و اقتصادی شهر، مسائل کودکان را افزون ساخته است. لذا کودک امروز ایرانی امکان تجربه کوچه، خیابان و فضای باز شهر را به عنوان محل زندگی ندارد. در دهه حاضر شاهد تغییر نگران کننده ای دیگر در سطح جهانی در عادات روزانه کودکان هستیم؛ کودکان کم تر در بازی و فعالیت های آزاد در فضاهای باز یا فضاهای عمومی شرکت می کنند و اکثر اوقات خود را در خانه، کلاس های فوق برنامه و تحت نظارت مستقیم والدین سپری می کنند. این تغییر در شیوه زیست کودکان امروز ایران که همگام با تحولات جهانی در حال وقوع است، باعث پدید آمدن رویکرد جدیدی در سطح بین الملل تحت عنوان «دوران کودکی مدرن» شده است.

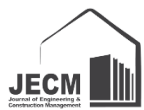
اخیرا جنبش هایی با شعار «توجه به آسایش کودکان» به کرات بیان کرده اند که بیش از نیمی از کودکان جوامع صنعتی در شهرهایی زندگی می کنند که در تطابق با شرایط فیزیکی و روانشناختی آنها نیست و کشورهای در حال توسعه از جمله ایران نیز با سرعت در این مسیر در حال حرکت هستند.

به نظر می رسد دیگر زمان نگرانی در مورد سرنوشت کودکان فرا رسیده باشد، زیرا موقعیت کودکان در محیط های شهری امروز ایران، رو به زوال است. ترس از ناامنی و عدم تناسب فضای باز شهرها با شرایط فیزیکی و روانی کودکان، آنها را مجبور به عقب نشینی از فضاهای عمومی به فضاهای خصوصی و از فضاهای محله ها به درون خانه ها کرده است. این مسأله به علاوه فشار عصر الکترونیک علی رغم محاسن آن نظیر بالابردن سطح آگاهی باعث تهدید معصومیت و پاکی دوران کودکی و همچنین از بین رفتن شرایطی شده است که روان شناسان از آن به عنوان فعالیت آزاد نام می برند. به همین دلیل کودکان در روند توسعه شهری عصر مدرن، فضاهای فعالیت آزاد را روز به روز بیشتر از دست می دهند. پیامد این محدودیت آن است که کودکان امروز ایران بیشتر در محیطهایی رشد می کنند که برای شان خسته کننده است؛ محیط هایی نظیر مدارس و کلاس های فوق برنامه که امکان نظارت مستقیم بزرگسالان بر آنها وجود دارد. کودکان به جای تجربه محیط و ماجراجویی در دنیای پیرامون، در جستجوی هیجان ها تخیل، افسانه ها و تقلید از تلویزیون و بازیهای کامپیوتری هستند. به این ترتیب آنها دوران کودکی تصنعی را که توسط بزرگسالان پرداخته شده است سپری می کنند. نتایج قهری شیوه های زیست امروز و خصوصیت شهرهای کنونی، موجب بروز پدیده هایی نظیر افزایش نامتناسب وزن، افزایش کودکانی که در فعالیت های فیزیکی با نردبان رشد سنی خود متناسب نیستند، عدم رشد درک فضایی در تحلیل و شناخت محیط پیرامون و نقصان در روند اجتماعی شدن کودک، نیز گردیده است

مهم ترین پیامد منفی این گونه رشد کودکان در شهرهای کنونی این است که نمی توان از این کودکان انتظار انسانهایی جسور، خلاق و کنجگوار را داشتند. کودکانی که در محیط هایی با کیفیت پایین از نظر تحرک، انعطاف پذیری و فعالیت آزاد زندگی می کنند، به تدریج تبدیل به مصرف کننده افکار خواهند شد، نه تولید کننده. به نظر می رسد در مورد کودکان نیز همان اشتباه تولید هوش مصنوعی را مجددا مرتکب شده ایم اگرچه آنها قادر به ایجاد ارتباط هستند، ولی چیزی برای گفتن ندارند.

#### ۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

در کشور ما ایران، زندگی مدرن و ماشینی، مراحل ابتدایی خود را سپری میکند و هر روز میل مهاجرت به سوی شهرهای بزرگ صنعتی افزون تر میشود. افزایش جمعیت و نیاز به اماکن مسکونی موجب تخریب خانه ها و تبدیل آن به ساختمان های بلند مرتبه شده است. در چنین شرایطی فضاهای باز شهری اهمیت بیشتری میابند چرا که کودکان و نوجوانان به عنوان یکی از بزرگترین گروه های اجتماعی (در ایران بخش عمده ای از جمعیت شهرها را جمعیت زیر هیجده سال تشکیل میدهند) نیازمند فضاهای باز شهری هستند؛ ولی متأسفانه گویی تعامل کودکان با فضاهای شهری در شهر جهان سوم ما بی اهمیت انگاشته شده است و شهر خطرناک ما هنوز نمی داند کودک را چگونه بپذیرد و ترجیح میدهد او را در اماکن محافظت شده نگه دارد تا زمانی که کودک به سن رویارویی با محیط شهری برسد. این در حالی است که با بررسی نیازها و مشکلاتی که کودکان در



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی

مهندسی و مدیریت ساخت

محیطهای شهری با آن مواجه اند و برنامه ریزی و طراحی فضاهای شهری به گونه ای که آنان را به حضور فعال در شهر تشویق کند میتوان موجب ارتقا کیفیت این فضاها برای همگان گردید.

### ۱-۳-اهداف تحقیق

- شناسایی عوامل تأثیرگذار در طراحی پارک محله دوستدار کودک  
- تبیین راهکارهایی برای ایجاد بستر مناسب برای خلق تفکر خلاق در کودک

### ۱-۴-پرسش و فرضیه تحقیق

امروزه آگاهی جامع تری از ارتباط الگوهای رفتاری با بستر بروز آن حاصل شده است. یکی از نتایج این آگاهی ها، بحث «مکان» به عنوان محصول تعامل انسان با ابعاد فرهنگی و اجتماعی با محیط پیرامون است. دو پرسش این پژوهش این است که کدام مؤلفه های کیفی عینی ذهنی فضای باز شهری، در برقراری ارتباط با کودکان مؤثر هستند؟ نگاه به پیشینه تاریخی حضور کودک در فضاهای شهری ایران، چه نتایجی را برای بهبود اوضاع پیشنهاد می کند؟ از آن جایی که در حال حاضر فضاهای باز شهری در شهرهای کنونی ایران، در روند شکل گیری خود از ضرورت طراحی و مدیریت این فضاها در ارتباط با تأثیر پرورشی آنها بر شخصیت و هویت کودکان بی بهره ماند، فرض اصلی نوشتار این است که با کاربردی رویکردی یکپارچه و کل نگر به موضوع کودک و فضای باز شهری از دو جنبه روان شناختی، کاربردی و تأمل در آموزه های شهر سنتی ایران در مواجهه با کودک، می توان به رهیافتی در برقراری تعامل کودک با فضای باز شهرها دست یافت. در این باره با تغییر نگرش به موضوع کودک، نه به عنوان بزرگسال تکامل نیافته، بلکه به عنوان انسانی با خواست ها و نیازهای خاص و هم چنین تغییر در نگاه به موضوع فضای باز شهری نه به عنوان فضا، بلکه به عنوان «مکان» که شامل تعامل پیچیده بین پاسخ های ادراکی، شناختی و عاطفی است، می توان به نتایج قابل تأملی در برقراری تعامل و ایجاد حس تعلق کودکان به آن دست یافت.

### ۲- مبانی نظری تحقیق

#### ۲-۱- فضای شهری

فضاهای شهری بخشی از فضاهای باز و عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی میباشند، یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند. فضای شهری صحنهای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده میشود. فضایی است که به مردم اجازه میدهد که به آن دسترسی داشته باشند و در آن فعالیت کنند. در این فضا فرصت آن وجود دارد که برخی مرزهای اجتماعی شکسته شوند و برخوردهای از پیش تدوین نیافته به وقوع بپیوندند و افراد در یک محیط اجتماعی جدید با هم اختلاط یابند. بنابراین شرط اساسی برای اینکه یک فضای عمومی، فضای شهری محسوب شود این است که در آن تعامل و تقابل اجتماعی صورت گیرد.

### ۲-۲- محله

واژه محله، با توجه به زمان و مکان جغرافیایی، دارای تعاریف متفاوتی می باشد که دقیقاً از نوع زندگی مردم و روحیات آنها و همین طور وضعیت فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی جامعه نشأت می گیرد. در محاوره های فارسی، محله هم یک واحد فیزیکی است و هم یک واحد اجتماعی، که به ویژه از نظر اجتماعی دارای وجوه مشترک باشند. به لحاظ معنایی جای حلول، فرود، جا و مکان می باشد، و محله جایی برای نمود عینی آنهاست. محله جلوه و مفهومی از مکان است. این مکان متشکل از فضاهایی برای انجام فعالیت های انسان هایی است که در آن محله زندگی میکنند یا برای انجام امری یا دریافت خدماتی به آن مراجعه می نمایند. با تأکید بر بعد کالبدی آن، مفهوم دیگری با "Neighborhood" در کنار مفهوم محله معادل میباشد. در "Community" تأکید بر بعد اجتماعی مطرح می گردد و آن اجتماعات محلی معادل شبکه ای از اجتماعات مردمی با هویت، علائق و نظریه "Community" ادبیات شهرسازی نیز مفهوم های مشترک در سطح محلی که شناخت، فرصت و حمایت های دو سویه ای برای دوستی و همکاری فراهم می آورند، می باشد. کوچکترین واحد عملکردی تقسیمات شهری محله است. در این تعریف سلسله مراتب تقسیمات شهری عبارت است از: شهر، حوزه، منطقه، ناحیه و محله. فرض بر این است که محله در برگیرنده مساحتی از شهر است که در شعاع یک دبستان قرار دارد. شعاع دسترسی مسافتی است که دانش آموز به صورت پیاده در ۱۵ دقیقه بتواند از خانه تا دبستان طی نماید. این فاصله از ۵۱۱ تا ۸۱۱ متغیر است.

### ۲-۳- کودک و خصوصیات آن

طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندی که به حد بلوغ نرسیده «دختر یا پسر» یا طفل آورده شده است. در فرهنگ میراث آمریکایی نیز از کودک به عنوان شخصی که بین تولد تا بلوغ قرار دارد، یاد شده است. در دو معنای فوق تعریف کودک یکسان است. از جانب دیگر، معنای کودک در دیگر قوانین داخلی کشور با یکدیگر فرق می کند، به عنوان مثال طبق تبصره ۱ از قانون مجازات اسلامی طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. با توجه به تعاریف فوق می توان چنین نتیجه گیری نمود که منظور از کودک، کسی است که به سن بلوغ نرسیده است. هرچند این قانون بر طبق قانون ایران برای دختر و پسر متفاوت است. رشد جسمی و فیزیولوژیکی یک کودک تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند عوامل ژنتیکی، وضعیت تغذیه، شرایط عمومی بدن و نیز فرصت برای حرکت و تمرینهای ورزشی قرار می گیرد. رشد جسمانی کودکان در سه سال اول زندگی خیلی سریع انجام می گیرد و بعد از آن به تدریج از سرعت رشد کاسته می شود ولی همچنان ادامه دارد. کودک فعال و پر انرژی است و در ضمن مستعد ابتلا به بیماریهای دوران کودکی است. دوره سنی در نظر گرفته شده برای کودکان در پژوهش حاضر که حاصل بررسی کتب موجود در زمینه کودکان و نظر کارشناسی پژوهشگران بوده شامل رده سنی ۳ تا ۱۲ سال است و به عنوان یک فرضیه پیشنهاد شده است. زیرا در حدود ۳ سالگی کودکان برای اولین بار، با پا گذاشتن در بیرون خانه با محیط پیرامون



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی

مهندسی و مدیریت ساخت

و جهان خارج از خانه تماس می گیرند. مکان ها یا حوزه های تحرک کودکان تا ۱۲ سالگی، شامل مرزهای ناحیه یا منطقه شهری و تا حدود ۹۰۰ متر است. اما مبانی پیشنهادی پژوهش نیز شامل فضاهایی خواهد بود که در حدود ۳۰۰ متر از خانه قرار دارند.

## ۲-۴- خلاقیت

نظریات متفاوتی در خصوص خلاقیت وجود دارد؛ به این معنا که گروهی خلاقیت را مفهومی شناختی می انگارند که با فرآیندهای عالی ذهن نظیر تفکر، هوش، تخیل و پردازش اطلاعات تعامل دارد و عده ای نیز آن را مفهومی چندبعدی میدانند که مجموعه ای از عوامل اجتماعی و شناختی بر آن مؤثر است، به عبارت دیگر خلاقیت را متأثر از تاثیرات محیطی میدانند. از آنجا که خلاقیت دارای معیارهای رفتاری، کالبدی و معنایی است، میتوان طبق جدول ۳ به بررسی ابعاد مختلف آن پرداخت.

جدول ۱ نردبان سنی و شعاع نفوذی کودک (مآخذ: نگارنده؛ - اقتباس از:

بهروزفر ۱۳۸۰، ۲۲-۶۹)

گروه سنی	شعاع نفوذی	محدوده
۳ تا ۵ سالگی	حدود ۱۰۰ متر از خانه	خیابان، مجموع چند خانه (همسایگی، سطوح باز بیرون از خانه، خیابان های بن بست، پیاده روها، زمین بازی)
۵ تا ۸ سالگی	حدود ۳۰۰ متر از خانه	ناحیه مسکونی (زمین های بازی، سطوح نزدیک همسایگی، پارکهای نزدیک، حیاط مدرسه، میدان های بازی)
۸ تا ۱۲ سالگی	حدود ۸۰۰ متر از خانه	ناحیه و منطقه شهری (بخش هایی از سطوح شهری، پارک های بزرگتر، مناطق استراحت و تفریح، تاسیسات ورزشی)

جدول ۲ معیارهای ایجاد خلاقیت

راه ایجاد خلاقیت	تأثیر
تدوین بازی های خلاقانه	-ارضای روحی روانی و کنجکاوی کودک -عملی کردن تصورات و افکار
خلق ایده های نو	ترغیب در جهت انجام فعالیتهای خلاقانه بیشتر
برانگیختن حس کاوشگری	ایجاد حس کنجکاوی نسبت به محوطه های بازی با تنوع در حد معقول
ایجاد روابط آزادانه گرم و صمیمانه با کودک	- افزایش رشد و بروز خلاقیت بیشتر - ایجاد علاقه
پیروی از الگوهای رفتاری خاص در بازی	تجربه وضعیت غیر متداول و ایجاد اندیشه های نو در کودک
رعایت مقیاس برای کودک	- بالا بردن درک کودک از فضا - ایجاد حس تعلق خاطر نسبت به فضا
کالبدی	- امکان تغییر فضا توسط کودک - امکان مشارکت کودک در طراحی محیط - استفاده از موقعیت های جدید - افزایش اعتماد به نفس - شکل گیری ایده های نو در ذهن کودک
معنایی	استفاده از طبیعت (به وسیله ی ترکیب فضا با طبیعت) بهره گیری از عناصر طبیعی در طراحی (فضا، خاک، آب و...) ارزاء اعتماد به نفس و ایجاد فرصت برای کارهای خلاقانه ایجاد حس خلوت و آرامش در فضا توجه به فضای بازه یا حیاط اجرای برنامه هایی مثل: انتخاب گزینش و کاشت گونه های گیاهی در محوطه باز خانه کودک ایجاد دید و منتظر مناسب درختان و فضاهای چمن کاری شده) ایجاد آزادی اندیشه و خیال در کودک

## ۲-۵- بازی

مرزهای بین بازی و سایر فعالیت ها نظیر کار، کاوش و یادگیری لزوما همواره روشن نیست. با وجود این، روانشناسان عناصری معین از بازی را شناسایی کرده اند در زیر به برخی از آنها اشاره شده است: ساده ترین تعریف هایی که از بازی ارائه شده، عبارت است از: بازی، کاری است که به قصد لذت و تفریح انجام شود و فایده ای در بر نداشته باشد. بازی کودک فعالیتی است که در عالم بدون مسئولیت

باشد و طبق تمایل فطری خود به فعالیت و حرکت می پردازد بدون اینکه عمل سودمند را از عمل غیر سودمند تشخیص دهد و در حین بازی قیافه ی جدی به خود می گیرد. حواس خود را متمرکز می کند و توجه خاص نسبت به عمل خود دارد و از طریق بازی روح همکاری، دوستی، صمیمیت، فرماندهی، انضباط و پرورش وجدان فردی در کودک شکل می گیرد و باعث رشد ماهیچه ها، حواس، عواطف، تفکر و استعداد های وی می شود.



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی



بازی در هر محیطی و مخصوصاً فضاهای بیرونی نقشی مهم در زندگی دارد و باعث پیشرفت سلامت کودکان می شود. علاوه ، متخصصان کودک نیز عنوان می کنند که بازی نقش مهمی در آسان سازی فرآیند یادگیری دارد. بهترین روش آموزش یک کودک جهت دریافت اطلاعات گوناگون، تمرین است تا دستورالعمل تئوری. بازیها فرصتهایی برای چنین تمریناتی فراهم میکنند. براساس نوع بازی، فعالیتهای، تکرارها، و مشاهدات رشد فیزیکی، شناختی و اجتماعی کودک تحت تاثیر قرار می گیرد. طی بازی، کودکان باید از مداخلات والدین دور باشند. به این خاطر که کودکان در جستجوی چیزهای جدید بوده و ظرفیت هایشان را آزمایش میکنند، و در نتیجه هنگامی که در بازیهایشان آزاد هستند دنیای خود را گسترش میدهند. تحقیقات درباره این موضوع نشان داده است که بازی اثرات زیادی روی رشد و یادگیری کودک دارد. همچنین بازی عامل مهمی در پرورش عقلی کودک بشمار میرود و بهترین شکل فعالیت کودک در سنین پیش از دبستان است. فعالیت فکری کودک ضمن بازی، همواره با تصور همراه است. شخصیت کودک ضمن بازی شکل میگیرد. ضمن بازی همه جوانب شخصیت کودک در اتحاد و همکاری با همبازیها شکل میگیرد. همچنین بازیهای آموزشی موجب تقویت حواس و رشد قوای ذهنی و اجتماعی کودک میشوند، به شرط آن که سعی کنیم کنترل اصلی بازی در اختیار کودک باشد و جهت و مسیر آن را او تعیین کند.

## ۲-۶- فضای ایده آل برای بازی کودک

فضاهای بازی در دو گروه:

- ۱- فضاهای بازی رسمی مثل پارک ها و زمین های بازی شامل زمین بازی سنتی : تاب و سرسره و ...
  - ۲- زمین بازی معاصر : مجموعه مرکب بازی با عملکردهای گوناگون، زمین بازی خلاق و ماجراجویی شامل قطعاتی به ظاهر بی ارزش چون تاپیرهای فرسوده، الوار و ... که به کودکان امکان ساخت چیدمان های جدید را می دهد و به دلیل انعطاف پذیری با خواست کودکان، در رشد جسمی و شناختی آنان از محیط بسیار مؤثر است.
- این فضاها بخش بسیار مهمی از محیط روزمره کودکان را تشکیل می دهند. از آنجایی که کودکان دنیای اطراف خود را نوعی زمین بازی تصور می کنند، طبیعت بستر مناسبی است که می تواند آن را ساعت ها به خود مشغول سازد. از این رو فضاهای دلخواه کودکان، فضایی مملو از عناصر طبیعی چون گیاهان، درخت ها، آب و خاک، شن، حیوانات و حشرات است. دلیل ایا امر سه کیفیت محیط های طبیعی است که شامل تنوع تمام پذیر آن، انسان ساخت نبودن آن و حس جاودانگی و پایان ناپذیری آن هاست.

## ۳- روش تحقیق

پژوهش حاضر به نوعی یک تحقیق میان رشته ای طراحی و روان شناسی محیطی است. پژوهش حاضر از نوع کیفی است. همچنین با توجه به اهداف بیان شده، نوع تحقیق حاضر، کاربردی می باشد و از نظر چگونگی به دست آوردن داده های مورد نیاز، این پژوهش از نوع توصیفی- تحلیلی می باشد. به جهت آن که در روند پژوهش به توصیف ویژگی های کودکان پرداخته می شود و از نظرات و مشارکت

این گروه در تصمیم گیری و ارائه الگوی نهایی بهره گرفته می شود. برای تحقق این امر با هدف اصل دستیابی به ویژگی های ساختاری پارک محله براساس رویکرد افزایش خلاقیت کودکان ، باروش های کیفی ، پرسشنامه، مصاحبه و تحلیل های گرافیکی (تحلیل عکس، نقشه و نقاشی کودکان) نظرهای کودکان و فضاهای محله بررسی گردید. برای پیاده سازی این روش ها دانش آموزان یکی از مدارس شهرستان اسفراین به عنوان نمونه موردی انتخاب شد. کودکان سنین ۷ تا ۱۲ سال و تعدادی از والدین آنها با روش های پرسشنامه، مصاحبه و نقاشی مورد مشارکت قرار گرفتند. ابزارهای استفاده شده برای جمع آوری داده ها و اطلاعات، مطالعات کتابخانه ای و مطالعات میدانی بوده که با استفاده از مشاهده ی کودکان، نقاشی کودکان و مصاحبه های نیمه سازمان یافته در حین کشیدن نقاشی با کودکان داده ها و نتایج مورد نیاز گردآوری شده است و با استفاده از تحلیل های گرافیکی فضاهای مرتبط با کودکان و نیازهای آنها بررسی گردید.

جدول ۳ شرایط مناسب جهت رشد جسمی و روانی کودکان (مآخذ: نگارنده؛ ۶۹۲۲- اقتباس از: بهروزفر)

عوامل	توضیحات
۱ بازشناسی (به جا آوردن خود)	کودک باید بتواند خود را در یک ناحیه مسکونی بازشناسد؛ یعنی خود را بعنوان یکی از کودکان در جامعه کودکان ناحیه مسکونی ببیند و احساس کند.
۲ احساس تعلق	کودک خود را متعلق به ناحیه مسکونی و ناحیه مسکونی را متعلق به خود بداند.
۳ امنیت	شرایط ایمنی فیزیکی و روانی کودک باید در حد قابل قبول فراهم باشد.
۴ بهداشت	شرایط بهداشت فیزیکی و روانی کودک باید در حد قابل قبول فراهم باشد.
۵ امکان ایجاد تماس	کودک باید بتواند با همسالان و هموعان ساکن در ناحیه مسکونی خود، تماس و ارتباط کافی و معقول برقرار کند.
۶ بازی	شرایط مناسب برای بازی های گروهی و انفرادی کودک باید فراهم باشد.
۷ آزادی تحرک	شرایط فیزیکی و روانی مناسب برای تحرک آزاد و مستقل کودک باید فراهم باشد
۸ هماهنگی با شرایط بزرگسالان	نباید تعارض بزرگ و یا غیر قابل حلی بین انتظارات و شرایط کودکان و انتظارات و امکانات نظارت بزرگسالان باشد.
۹ ارتباط	شرایط لازم جهت برقراری و حفظ پیوند فیزیکی، روانی، عاطفی و اجتماعی مستمر با زندگی روزمره و فعالیت های عادی زندگی بزرگسالان باید فراهم باشد.

## ۴- یافته های تحقیق

به منظور آزمون فرضیه حاضر و شناخت نیازها و انتظارات کودکان در جهت ارتقای کیفیت پارک بازی کودکان با استفاده از روش تحلیل محتوا و با بررسی نقاشی های ترسیم شده توسط کودکان مورد مطالعه که با ابزارهای مشارکتی مانند: تحلیل گرافیکی و طرح سؤالات مرتبط جهت توجیه و درک بهتر خواسته های پژوهش حاضر الگوهای طراحی در فضاهای بازی جستجو شد تا توسط تحلیل محتوای نظرات کودکان در راستای تعریف و توصیف فضاهای بازی با کیفیت که نیازهای آنان را برآورده سازد بتوان الگوهای طراحی پارک



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲  
تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی





شکل ۲ عدم وجود وسایل بازی مناسب

شکل (۳) در این تصاویر کودکان محدوده این پارک انتظارات خود را از زمین بازی ایده آل خود، وجود مواردی چون: محوطه شن بازی، استخر یا حوضچه آب و ماهی، سرویس بهداشتی و کلبه های کوچک ترسیم نموده اند.



شکل ۳ انتظارات کودکان از زمین بازی ایده آل

بازی ایده آل آنان را مطرح ساخته و در نتیجه بیشترین میزان فصل مشترک را میان نظرات کودکان داشته باشیم. در این فرآیند و براساس تحلیل های نقاشی های کودکان، نتایج زیر قابل برداشت است:

در شکل (۱) کودکان الگوی فضای بازی مدنظر خود را وجود بازی های فکری در قالب زمین شطرنج، سرسره های چرخشی و طولانی، تابه های قابل تنظیم (از نظر دور چرخش)، محوطه بازی های گروهی (اعم از وسطی، استپ هوایی کرده اند. همچنین وجود سطل زباله در پارکها از نکات مورد توجه ترسیم شده در این نقاشی ها است.



شکل ۱ الگوی فضای باز در نقاشی کودکان

شکل (۲) بدلیل عدم وجود وسایل بازی مناسب در این پارک، آنها انتظارات خود از زمین بازی را وجود وسایل بازی سنتی اعم از تاب، چرخ و فلک، سرسره و فضای سبز نقاشی کرده اند. همانطور که ملاحظه می شود، انتظارات کودکان از این پارک بسیار پایین می باشد.



بررسی و تحلیل نقاشی های ترسیم شده در فضاهای مورد مطالعه نشان می دهد که توجه به نوع وسایل و مبلمان بازی، رنگ، بازی های گروهی، جریان آب در محیط بازی، وجود عناصر تخیلی و بالا بردن تنوع و طیفی از خدمات و فعالیت های در حیطه شهروندان کوچک مقیاس جامعه به عنوان فاکتورهای اصلی در طراحی اینگونه فضاها جهت تعامل آنان با یکدیگر و تصمیم سازی های محیطی است لذا با توجه به موارد گفته شده و با بررسی نقاشی های ترسیم شده توسط کودکان محدوده مورد پژوهش، فرضیه وجود رابطه معنادار بین شناخت نیازها و انتظارات برای ارتقاء کیفیت زمین بازی مورد تأیید قرار می گیرد. یعنی می توان با شناخت و درک نیازها و انتظارات کودکان، کیفیت زمین بازی کودکان را ارتقاء بخشید.

#### ۴-۱- تحلیل پرسشنامه و نظرخواهی از کودکان

با توجه به شاخص های شهر دوستدار کودک (جدول ۲)، سؤالات پرسشنامه در راستای اهداف تحقیق تهیه گردید که سازه های مورد بررسی، شامل ۵ معیار موقعیت مکانی بازی، نوع تعاملات اجتماعی، دسترسی، مشارکت و ایمنی و امنیت است که در بین ۱۲۰ نمونه

موردی بررسی قرار گرفت که نتایج در جدول (۴) زیر دیده میشود. همچنین از آنجا که بعد دیگر این تحقیق بررسی و ارتقاء خلاقیت است و طبق جدول ۲ در سه حیطه رفتاری، کالبدی و معنایی میتوان خلاقیت را بررسی نمود، پرسشنامه ای نیز در همین راستا شکل گرفته و در جامعه نمونه توزیع گردید که نتایج آن در جدول ۵ دیده میشود.

جدول ۴ تفسیر نقاشی های کودکان شهر اسفراین از وضع موجود و مطلوب پارک های شهر

وضعیت موجود پارک های شهر اسفراین از نظر کودکان	پارک ایده آل کودکان
-عدم توجه شهروندان به بهداشت عمومی مثل ریختن زباله در پارک و کثیف بودن سرویس های بهداشتی	-بدون آلودگی و زباله
-خشک بودن درختان و گیاهان به دلیل کم آبی تر	-دارای فضای سبز، درخت، گل و گیاه
-وسایل نقلیه در محله که موجب آلودگی صوتی گردیده است	-دارای فضای بازی زمین بازی برای کودکان
-عدم احساس امنیت و ایمنی در پارک ها	-دارای شهربازی و امکانات تفریحی
-نبود امکانات تفریحی و وسائل بازی	-دارای استخر و قایق تفریحی
-عدم وجود کفپوش مناسب در پارک ها	-قرار گیری پارک در مکان هایی به دور از ماشین ها و تردد وسایل نقلیه و دور بودن از سر و صدا
-استاندار نبودن وسائل ورزشی پارک	-پاکیزگی محیط پارک
-فاقد صندلی و فضای نشستن	-استفاده از رنگ های شاد و دیوارهای نقاشی شده
-نبود نور کافی و مناسب پارک ها برای استفاده در شب	-وجود عناصر طبیعی مثل آب و خاک و امکان بازی کردن با آنها
-تعداد کم و کافی نبودن وسائل بازی	-وجود حیوانات اهلی و باغ وحش
-عدم جذابیت و هیجان انگیز نبودن بازی ها	-امکان حضور والدین و همسالان و افراد در فضا عمومی پارک
-نبود کافی شاپ و مغازه در پارک	-وجود فضای پیاده روی و دوچرخه سواری
-نداشتن تنوع در وسائل بازی، تکراری و یکنواخت بودن	-طراحی فضاها به اشکال کودکانه از قبیل شهر شکلاتی، ادوات موسیقی و شخصیت های کارتونی
	-وجود بعضی از وسایل بازی خاص مثل ترانبولین در پارکها
	-وجود زمین بازی مثل زمین فوتبال و والیبال

#### ۴-۲- انتظارات کودکان

با توجه به اینکه از کودکان خواسته شده بود مکانهای بازی مورد علاقه خود را نقاشی کنند، ملاحظه کردید که بیشتر کودکان بدلیل عدم وجود ذهنیت قبلی و هوش خلاق از فضای خاص و وسایل بازی مدرن، خواستار وجود حداقل امکانات سنتی از قبیل: تاب و سرسره، الاکلنگ را دارند. دغدغه کودکان همانطور که در نقاشی های ترسیمی ملاحظه می گردد مواردی از قبیل: رایگان بودن، بزرگ مقیاس بودن اقلام نامبرده شده و با طول و پیچ در پیچ بودن سرسره موجود در فضاهای بازی می باشد. به ندرت ملاحظه گردید کودکانی که قبلا و با حضور در اماکن مشابه در شهرها و مناطق دیگر را دارند لزوم وجود استخر آب و فعالیت ماهیگیری (اغلب دختران) و وجود محوطه شن بازی و زمین جنگ (اغلب پسران) را ترسیم نموده اند.

با توجه به شرایط اقتصادی محله ی مورد مطالعه ملاحظه کردید که کودکان ساکن در این محله که شرایط اقتصادی و بالطبع آن امکانات فضای بازی پایین تری دارند بسیار کم توقع ولی در مقابل کودکان با خانواده هایی که شرایط اقتصادی مطلوب تری دارند توقعات بیشتری دارند. به عنوان مثال وجود دکه اغذیه فروشی در محلات با شرایط اقتصادی مطلوب جزء دغدغه های اصلی کودکان بوده است. از دیگر موارد قابل ذکر می توان به درخواست دختران برای تفکیک پسران در استفاده از وسایل بازی اشاره نمود. چنین استنتاج می شود که عدم شناخت توانایی ها و نیازهای مطلوب جنسیتی کودکان باعث درگیری فکری و روانی آنان گردیده تا دختران خواستار تفکیک زمین و وسایل بازی خود از پسران شوند.

#### ۵- نتیجه گیری

کودکان نگرش ها و ترجیحات متفاوتی در فضاهای شهری دارند. در یک بیان کلی میتوان چنین اظهار داشت که یک فضای شهری باید برای همه افراد و با هر سطح درآمد و با هر محدودیت فیزیکی، صرف نظر از این که در آن نواحی ساکنند یا نه، قابل دسترس (اجتماعی - فیزیکی) بوده، و آن فضا باید بتواند با خصیصه های موجود در خود، امکان حضور مساوی تمامی ساکنین و استفاده کنندگان شهری را متناسب با نیازهای اجتماعی شان فراهم آورد. به عنوان نمونه برای تأمین دسترسی نباید تنها شرایط ایده آل نوجوانان در نظر گرفته شود، بلکه نیازهای معلولان و یا کودکانی که تمایل دارند به فعالیت های ساده نظیر دوچرخه سواری در این فضاهای اجتماعی عمومی شهری بپردازند نیز در نظر گرفته شوند



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲

تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی

مهندسی معماری و مدیریت

جدول ۵ توزیع فراوانی داده های مربوط به پارک دوستدار کودک

میانگین	فراوانی (درصد)	پرسش	معیار
۲,۸۷	ارتباط با حیوانات: ۴۴,۸٪   فضای سبز: ۳۱,۸٪   آب: ۲۱,۶٪   خاک: ۱,۸٪	از بین آب، خاک، حیوانات و بازی در طبیعت و فضای سبز کدام یک را برای بازی بیشتر دوست دارید؟ ۱. آب   ۲. خاک   ۳. حیوانات   ۴. بازی در طبیعت و فضای سبز	موقعیت مکانی بازی
۲,۷	دوستان و همسالان: ۴۲,۴٪   والدین: ۲۲,۷٪   بچه های فامیل: ۸,۲۰٪   تنها: ۱۴,۱٪	دوست دارید با چه کسانی فعالیتها و اوقات فراغت خود را بگذرانید؟ ۱. تنها   ۲. والدین و اعضای خانواده   ۳. دوستان و همسالان   ۴. بچه های فامیل و آشنایان	تعاملات اجتماعی
۲,۴۸	نبود پارک در محله: ۳۷,۲٪   ۵ دقیقه: ۳۵,۲٪   5-10 دقیقه: ۱۶,۱٪   بیشتر از ۱۰ دقیقه: ۱۱,۵٪	فاصله زمانی خانه شما تا نزدیکترین پارک محله به صورت پیاده چند دقیقه است؟ ۱-۵ دقیقه   ۲-۱۰ دقیقه   ۳. بیشتر از ۱۰ دقیقه   ۴. نبود پارک در محله.	دسترسی
۶,۴۷	سالن ورزشی و استخر: ۱۳,۸٪   زمین بازی و پارک: ۱۳٪   سیرک و نمایش های محلی: ۱۲,۷٪   فضای مخصوص دوچرخه سواری: ۱۲٪	چه فضاهایی دوست دارید در پارک باشد؟ (اگر شهردار بودید دوست داشتید چه فضایی را در پارک می ساختید؟) خانه اسباب بازی   موزه کودک   سالن موسیقی مخصوص کودکان   فروشگاه های کودک و نوجوان   فضای سبز   فضای مخصوص دوچرخه سواری   سیرک و نمایش های محلی   سینمای مخصوص کودکان   خانه کتاب   سالن ورزشی و استخر   زمین بازی - سایر	مشارکت
۲,۰۱	اتومبیل: ۸۵,۹٪   پیاده: ۷,۶۵٪   دوچرخه: ۴,۴٪   وسيله عمومی: ۲,۱٪	با چه وسیله به پارک میروید؟ ۱. پیاده   ۲. اتومبیل   ۳. دوچرخه   ۴. وسایل حمل و نقل عمومی	ایمنی و امنیت
۳,۶۶	حیاط خانه یا فضای باز مجتمع: ۳۴,۴٪   زمین بازی و پارک محله: ۲۱,۱٪   کوچه های محله: ۱۳,۵٪   مجموعه ورزشی محله: ۱۰,۹٪	۱. کوچه های محله   ۲. زمین بازی و پارک محله   ۳. مجموعه ورزشی محله   ۴. حیاط خانه یا فضای باز مجتمع	

همچنین میتوانیم با آگاهی از توانایی ها و مهارت های کودکان و با زمینه سازی آن در محیط های شهری باعث افزایش حضور کودکان در شهر شویم و با حس مشارکت و استقلال که در پی تعاملات اجتماعی کودک در شهر به وجود میآید، باعث کسب تجربه و اعتماد به نفس در کودکان شده و در نتیجه باعث افزایش خلاقیت در آنها شویم. یافته های تحقیق در خصوص پارک محله با توجه به جدید بودن موضوع، نشان داد که تأسیسات و تسهیلات اجتماعی کودکان همانند سایر اقشار جامعه دچار کمبودهایی هستند مانند فقدان امکانات تفریحی و فضای سبز در سطح شهر و محلات، عدم امنیت کافی در سطح معابر عمومی و فضای شهری برای کودکان بخشی از مشکلات موجود است. بنابراین تعبیه فضاهای بازی که صرفاً میتواند پارک نباشد، کمک شایانی به رشد و شکوفایی کودکان مینماید. بهتر است در کلیه فضاها، معابر و پیاده روهای شهری با استفاده از طراحی متفاوت با رنگ، نور و یا مبلمان شهری متناسب، فضای شهری را برای کودکان جذاب تر نمود تا کودکان امروز و آینده تنها شاهد شهری خاکستری و بی رنگ و بو نباشند و باید محیطی فراهم کرد تا کودک بتواند معنایی با مکان شهری برقرار کند.

#### ۶- منابع

- [۱] کامل نیا، حامد و حقیر، سعید، ۱۳۸۸ الگوهای طراحی فضای سبز در شهر دوستدار کودک (نمونه موردی: شهر دوستدار کودک بزم)، باغ نظر، شماره ۱۲، سال ۶۰، ص ۶۰
- [۲] رفیع پور، فرامرز، ۱۳۹۲، آتومومی جامعه: مقدمه ای بر جامعه شناسی کاربردی، نشر شرکت سهامی انتشار
- [۳] رجایی، زیلا و حاجی قاسمی، فرزانه، ۱۳۹۲، منظر شهری دوستدار کودک رویکرد منظرین در محیط شهر، منظر، شماره ۲۳۰-۲۵، ص ۲۳۰-۲۵
- [۴] برک، لورا، ۱۳۹۸، روانشناسی رشد جلد اول (از لقاح تا کودکی)، سید محمدی، یحیی، ارسباران
- [۵] ریان، آسیه، ۱۳۹۵، تحلیلی بر شاخصهای اجتماعی شهر دوستدار کودک نمونه موردی محله آزادشهر مشهد، پایان نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، موسسه آموزش عالی خاوران مشهد

[۶] ابراهیمی، حمیدرضا و سعیدی رضوانی، نوید و معانی منجیلی، آرزو، ۱۳۹۰، تدوین اصول طراحی فضاهای باز کودکان با تاکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال (مطالعه موردی: رشت)، باغ نظر، شماره ۱۹، ص ۱۹

- [7] M. Chavis, David & Wandersma, Abraham, ۱۹۹۰, Sense of Community in the Urban Environment
- [8] A Catalyst for Participation and Community Development . Community psychology, ۱۸, no.1 page 55-81



6 (2) , 2021

دوره ۶، شماره ۲  
تابستان ۱۴۰۰

فصلنامه پژوهشی

